

УДК 378.31

Світлана В. Рибчинська

Київський національний університет технологій та дизайну
ІНВЕСТИВАННЯ В РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розглянуто особливості та сучасні тенденції інвестування в вищу освіту; виявлено ефективність інвестицій у подальший розвиток освіти в Україні; визначено шляхи активізації інвестиційної діяльності ВНЗ у сучасних умовах.

Ключові слова: інвестиції, вища освіта, особливості, тенденції, інвестор.

Светлана В. Рыбчинская

Киевский национальный университет технологий и дизайна
ИНВЕСТИРОВАНИЕ В РАЗВИТИЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Рассмотрены особенности и современные тенденции инвестирования в высшее образование; выявлены эффективность инвестиций в дальнейшее развитие образования в Украине; определены пути активизации инвестиционной деятельности в высшем учебном заведении в современных условиях.

Ключевые слова: инвестиции, высшее образование, особенности, тенденции, инвестор.

Svetlana W. Rybczynski

Kyiv National University of Technology and Design
INVESTING IN THE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION

The features and modern trends of investment in higher education; revealed the effectiveness of investments in the further development of education in Ukraine; identified ways to enhance investment in higher education in modern conditions.

Keywords: investment, higher education, features, trends and investor.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Рівень інтелектуального потенціалу країни безпосередньо визначається якістю та конкурентоспроможністю освіти, стає не тільки найважливішим фактором економічного і соціального розвитку, а й ключовою умовою економічної і політичної самостійності країни, та її виживання. Розвиток високих технологій, зростання рівня технічної оснащеності виробництв, забезпечення високих темпів розвитку науки і техніки, вимагають наявності кваліфікованих фахівців і відповідної системи їх підготовки [6, с. 56].

Отже, необхідність постійної перепідготовки працівників не викликає сумнівів, а перепідготовка працівника виявляється доцільнішою за його заміну.

Так, у США витрати на перепідготовку одного інженера втричі менші, ніж пошук і наймання на роботу нового. Тобто, постає закономірне питання про ефективність інвестування у людський капітал, зокрема, в сферу освіти.

Зараз освіта України знаходиться на етапі модернізації, головною метою якої є створення механізму стійкого розвитку і забезпечення якісної підготовки фахівців відповідно до міжнародних стандартів. Принцип пріоритетного інвестування сфери освіти у розвинених країнах являється політикою не тільки держави, а й приватного бізнесу. У нашій країні даний принцип продекларований у Законі України «Про освіту», «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті». Але впровадження цих законів реалізуються дуже повільно.

Нестача бюджетного фінансування, низький рівень залучення позабюджетних інвестицій значно ускладнюють формування економічних умов для ефективного розвитку сфери вищої освіти.

Проведені реформи ВНЗ в Україні досягли певних результатів: удосконалено зміст навчання, удосконалено мережу навчальних закладів, запроваджено контроль якості освітніх послуг, обґрунтовано структуру та обсяги підготовки фахівців відповідно до вимог ринкової економіки, удосконалено законодавчо-нормативну базу тощо. Проте освіта й досі не стала інвестиційно-привабливою галуззю економіки, що характеризується високою економічною віддачею інвестування. Обсяги інвестиційних вкладень у розвиток ВНЗ в Україні не тільки не досягають необхідного рівня, але й мають тенденції до зменшення, що суперечить світовим тенденціям [7].

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Різні аспекти фінансового забезпечення функціонування ВНЗ в контексті реформування освітньої галузі в Україні досліджувалися у роботах відомих вітчизняних науковців: В. Астахової, В. Боброва, Т. Боголіб [3], Я. Болюбаша, Й. Бескид, В. Кременя, М. Степка, В. Огнев'юка, М. Згуровського, В. Журавського, О. Грішнєвої, І. Каленюк та багатьох інших [10].

Питанням інвестування ВНЗ присвячено роботи таких науковців, як І. Галай, Г. Герасименко, Т. Норкіна, З. Скарбун, Н. Тарханова. Вони стверджують, що вкладання в освіту є основним напрямом інвестицій у людський капітал як основу розвитку України.

Проте питання розробки ефективної стратегії формування інвестиційної привабливості вищої освіти достатньо не були досліджені, що обумовило необхідність її побудови та запровадження.

Метою дослідження є виявлення особливостей, сучасних тенденцій інвестування у вищу освіту.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Система інвестування вищої освіти в умовах нестачі бюджетних коштів, представляється неефективною за рядом напрямів:

- розподіл бюджетних коштів по статтях бюджетної класифікації (дотримання принципу їх цільового використання) не дозволяє здійснювати фінансування залежно від конкретних умов;

- посилення контролю за витрачанням бюджетних коштів переросло в необхідність обґрунтування перед фінансовими органами доцільності трати цих коштів, що зводить нанівець законодавчо встановлену самостійність ВНЗ.

Розглядаючи можливості залучення і в систему вищої освіти, слід зазначити, що в умовах нестачі бюджетних коштів зростає роль позабюджетних джерел фінансування [2].

Ринок освітніх послуг сьогодні також відрізняється непрозорістю, монополізмом регіональних освітніх установ та низькою мобільністю студентів. Це веде до закріплення неефективних механізмів відбору молоді, а також до слабкої орієнтації потреби ринку праці, поширення «кон'юнктурної гри» на платоспроможному попиті населення на престижні спеціальності.

У країнах з розвинутою ринковою економікою традиційно головна роль відводиться державі. Вивчення світового досвіду реформування системи вищої освіти, механізмів її інвестування показує, що держава надає все більше свободи ВНЗ, для створення умови щодо залучення приватних інвесторів та збільшення позабюджетних джерел фінансування ВНЗ.

Поштовхом для початку реформ стала криза національних освітніх систем, що виявилася в нездатності швидко реагувати та правильно адаптуватися до стрімких змін в науці, техніці, технології і соціальній структурі суспільства. Тому ряд західних країн сьогодні піддає жорсткій критиці централізовану державну політику в області вищої освіти, вузи світових країн отримують автономію у фінансовій сфері, самостійно формують свою інвестиційну політику. Наприклад, в США держава здійснює часткове фінансування, контроль витрат вузу і контроль чисельності студентів та якості вищої освіти. У країнах, де значно переважає бюджетне фінансування, просліджується виражена тенденція до його скорочення (Австрія, Німеччина, Франція) [5].

Реформи в національних системах вищої освіти, що проводяться в більшості країн, були направлені на пошук оптимального співвідношення державного та приватного фінансування вищої освіти, поєднання централізованого і децентралізованого управління, деякій мірі автономності ВНЗ, підвищення якості освіти у відповідності до змін в суспільстві, розвиток безперервної освіти, нових форм та джерел інвестицій за рахунок розвитку співпраці між школою і ВНЗ, ВНЗ і підприємством, ВНЗ і суспільством.

В Україні входження вищої освіти на ринок проходило в умовах «шокової терапії». В західних країнах ВНЗ розставляють пріоритети таким чином: підвищення конкурентоспроможності та якості освіти, оформлення і наповнення альтернативного фінансування, а вже потім зменшення засобів державної підтримки. А в Україні пріоритет віддається самостійному пошуку

ВНЗ власних коштів, при цьому підвищення конкурентоспроможності та якості освіти виглядає як побічна мета. Характерною рисою для України стала – відсутність багаточисельного середнього класу, здатного оплачувати свою освіту, і фінансових механізмів забезпечення доступу незаможних верств населення.

Інвестиційна ситуація багато в чому визначається активністю і ефективністю інвестиційних процесів, що відбуваються, у сфері освіти (таблиця 1).

Державне регулювання економіки повинно сприяти формуванню сприятливого інвестиційного клімату країни. Створення сприятливих умов інвестування вищої освіти сприяє залученню інвестицій з позабюджетних джерел та впливає на переваги інвестора у виборі об'єкту інвестування.

Таблиця 1

Ефективність інвестицій в освіту

№ з/п	Суб'єкти освітньої сфери	Витрати освітньої діяльності	Вигоди освітньої діяльності	Ефект
1	2	3	4	5
НА МАКРОЕКОНОМІЧНОМУ РІВНІ				
1.	Суспільство в цілому	- розуміння необхідності отримання освіти;	- підвищення соціально-культурного рівня населення та суспільної продуктивності праці;	Економічне зростання
		- створення позитивного іміджу, професіоналізму, високої кваліфікації	- підвищення якості життя та відтворення населення;	
			- скорочення смертності через поліпшення санітарних умов, пов'язаних із покращенням освіти;	
			- підвищення якості функціонування соціальних інститутів.	
2.	Національна економіка	- витрати на освіту за рахунок бюджетів різних рівнів, бюджетних фондів тощо;	- підтримка конкурентоспроможності національної економіки;	
		- державні соціальні трансферти і соціальні податкові пільги	- зростання національного доходу;	
			- забезпечення потреб країни у фахівцях певного рівня кваліфікації;	
			- забезпечення відповідної кваліфікації фахівців країни до тенденцій світового розвитку;	

			- збільшення обсягу податкових надходжень до бюджету за рахунок податків з додаткових доходів осіб, що були отримані за рахунок освіти	
НА МІКРОЕКОНОМІЧНОМУ РІВНІ				
3.	Фактичні або потенційні роботодавці усіх форм власності	- оплата навчання працівників;	- додатковий прибуток, що отримується від наймання фахівця;	Професійне зростання працівника
		- витрати на організацію навчального процесу на виробництві;	- підвищення рівня продуктивності праці та покращення якості роботи;	
		- заробітна плата за основним місцем роботи, нарахована за час навчання з відривом від виробництва при підвищенні кваліфікації;	- зниження матеріалоемності продукції;	
		- оплата навчальних відпусток та стипендії студентам, виплачені за рахунок коштів підприємства	- скорочення непродуктивних витрат робочого часу; - підвищення конкурентоспроможності	
4.	Навчальний заклад	- витрати на надання освітніх послуг;	- збільшення кількості підготовлених фахівців та їх працевлаштування;	
		- витрати іншої діяльності ВНЗ, що обумовлені його статутом	- доходи від надання освітніх послуг за рахунок коштів державного бюджету, підприємств, установ та організацій (у т. ч. громадських організацій, товариств, фондів) та окремих фізичних осіб;	
			- доходи від іншої діяльності ВНЗ (у т.ч. спонсорські внески тощо)	
НА ПРИВАТНОМУ РІВНІ				
5.	Особа, яка отримує освіту (сім'я, член якої отримує освіту)	Прямі матеріальні витрати:	Прямі матеріальні вигоди:	Особисте та професійне зростання
		- плата (повна або часткова) за навчання;	- стипендіальні, преміальні та інші виплати;	
		- придбання літератури, копіювання,	- доходи від участі у науково-дослідних роботах тощо;	

	канцтовари тощо;		
	- витрати через зміну місця проживання , харчування, транспортні витрати через відокремлення від сім'ї;	- приріст доходу (у разі підвищення кваліфікації)	
	Непрямі матеріальні витрати (втрачені заробітки та інші можливості);	Непрямі матеріальні вигоди:	
	- доходи, недоотримані особою за роки навчання;	- потенційні та додаткові доходи після завершення ВНЗ;	
	- доходи, які могла би отримати сім'я, якщо б особа не навчалася;	- відстрочка від служби в армії для студентів-юнаків;	
	- відстрочка укладання шлюбу та народження дитини	- можливість приймати участь у прибутках роботодавця;	
	Моральні витрати:	- вищий рівень заробітків протягом життя;	
		- можливість обирати: персоніфіковані умови праці і відпочинку (в оплаті праці, пільгах, кредитах), страхування (пенсійне, медичне); подальші інвестиції (підвищення кваліфікації, перепідготовка тощо)	
		Моральні вигоди:	
	- втрата вільного часу та зміна соціального оточення через зміну місця проживання заради освіти;	- задоволення від обраної професії (престижність, соціальний статус);	
	- активність, дисциплінованість, пунктуальність, готовність до практичного використання здобутих знань	- економія часу при набутті певних навичок;	
		- висока конкурентоспроможність на ринку праці;	
		- відчуття стабільності та впевненості в майбутньому;	
		- задоволення від способу життя, процесу навчання; співпраця з перспективними людьми тощо.	

В даний час в українській системі освіти склалися наступні передумови для її ефективного інвестиційного розвитку:

- зростання суспільного визнання вищої освіти. Це створює мотиваційну базу для приватних інвестицій в вищу освіту і вимагає створення організаційно–економічних механізмів реалізації цих інвестицій;
- усвідомлення необхідності розвитку системи вищої освіти та створення умов для задоволення потреб в послугах ВНЗ;
- доступність загальної освіти та професійної освіти;
- зосередженість у ВНЗ основного наукового потенціалу країни, що може служити основою економічного зростання країни.

Інвестиційна привабливість вищої освіти залежить від наступних умов: ситуації інвестування ВНЗ, інвестиційного клімату, а також від переваг які отримує інвестор у вигляді прибутку чи зменшення ризику (приросту заробітку, підвищення продуктивності праці та ін.).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зважаючи на кількість публікацій, присвячених інвестиціям у вищу освіту, можна зазначити, що організаційно-економічний механізм інвестування у ВНЗ недостатньо вивчений, а результати досліджень у даному напрямі потребують більш повної практичної апробації.

На нашу думку, щодо покращання інвестиційної ситуації в системі вищої освіти, потрібно, вдосконалити систему управління інвестиційною діяльністю ВНЗ, модернізувати її фінансово-економічний механізм. Тобто, необхідно розробити довгострокове стратегічне стимулювання для залучення інвестицій, що повинно бути закріплено державною економічною політикою та відповідати сучасним ринковим умовам. Основними шляхами активізації інвестиційної діяльності в сфері вищої освіти є:

- формування багатоканальної системи джерел фінансування інвестиційних витрат із залученням сучасних схем (надходження від оренди майна, спонсорської допомоги, доходів від наукової діяльності, грантів тощо);
- реорганізація існуючих та створення ВНЗ нового покоління;
- підвищення ефективності формування й використання інвестиційних бюджетних видатків в освітній сфері;
- удосконалення методики визначення ефективності використання інвестиційних коштів на функціонування і розвиток освіти та її затвердження на державному рівні;
- удосконалення законодавчої бази інвестиційної діяльності для ВНЗ та потенційних інвесторів (договірні відносини, політика оподаткування, розподілу та соціального захисту випускників тощо);
- удосконалення механізмів визначення обсягів інвестування ВНЗ за рахунок бюджетних коштів, а також вибору напрямів використання інвестицій (зокрема, впровадження диференційованого підходу надання інвестиційних

коштів, заміна затратного механізму виділення на цільовий за рахунок впровадження системи грантів тощо) [8, с. 8];

- підвищення прозорості діяльності ВНЗ;
- розвиток механізмів формування замовлень на послуги ВНЗ;
- впровадження системи планування (середнього та довгострокового) інвестицій у сфері вищої освіти;
- підготовка педагогічних кадрів та підвищення їх професійного та загальнокультурного рівнів;
- створення сучасної системи нормування та оплати праці в галузі вищої освіти;
- повне використання наукового потенціалу ВНЗ;
- співпраця з міжнародними, регіональними та національними фондами, налагодження взаємовигідних зв'язків із закордонними партнерами;
- врахування в інвестиційній політиці держави реальних потреб та інтересів усіх суб'єктів вищої освіти (зокрема більш обгрунтоване замовлення з боку держави тощо);
- посилення відповідальності та зменшення впливу суб'єктивних чинників на процес прийняття інвестиційних рішень у системі вищої освіти;
- поширення інформації про інвестиційну привабливість окремих навчальних закладів, напрямів інвестування відповідно до міжнародних стандартів тощо;
- зміна існуючих форм навчання на сучасні педагогічні технології (зорієнтовані на репродуктивне мислення, які відповідають світовим стандартам) [4, с.16]; підвищення мобільності щодо темпів навчання й вибору майбутньої спеціалізації; самостійне визначення ВНЗ форм і методів навчального процесу, впровадження різних форм контролю знань, використання навчання за індивідуальними навчальними планами тощо.

Крім того, позитивні результати повинна мати подальша демократизація управління інвестиціями в освіті: розширення прав і повноважень навчальних закладів щодо впровадження інвестицій, удосконалення їх структури, вирішення кадрових питань, організація виробничої та комерційної діяльності, міжнародної співпраці і т. ін. Але це повинно поєднуватися з єдиними державними вимогами, освітніми стандартами із заохочення вітчизняних та закордонних інвесторів до участі в розвитку освіти в Україні.

Література

1. Аллавердян В. Оценка стоимости «кадрового потенциала» предприятия [Электронный ресурс] / В. Аллавердян // Корпоративний менеджмент. — Режим доступу: http://www.cfin.ru/management/people/value_people.shtml/ — Назва з екрану.
2. Боголіб Т. М. Удосконалення фінансового забезпечення розвитку вищої освіти [Текст] / Т. М. Боголіб // Фінанси України. — 2005. — №2. — С. 106-114.
3. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період [Текст] / Т. М. Боголіб. — К. : Міленіум, 2006. — 508 с.
4. Долішній М. Стратегія розвитку університетської освіти: європейський, національний та регіональний контексти [Текст] / М. Долішній, Л. Семів, І. Ходикіна // Регіональна економіка. — 2006. — № 3. — С. 10-21.
5. Ишина И. В. Модели финансирования образования [Текст] // Экономика образования. — 2003. — №4. — С.7-21.
6. Морозов О. Ф. Ціна думки – інтелектуальний капітал [Текст] : монографія / Морозов О. Ф. — Донецьк : ТОВ «Юго-Восток. ЛТД», 2012. — 352 с.
7. Полохало В. Вимога часу – інвестиції в освіту [Електронний ресурс] / В. Полохало. — Режим доступу : http://www.osvita.ua/school/school_today/ 2346. — Назва з екрану.
8. Салига С. Визначення потреби вищого навчального закладу в інвестиційних ресурсах [Текст] / С. Я. Салига, О. В. Яришко, Є. Ю. Ткаченко // Інвестиції: Практика та досвід. — 2009. — № 2. — С. 7-9.
9. Сафонова В. Вища освіта в Україні: необхідність передбачення основних напрямів її розвитку [Текст] / В. Сафонова // Вища освіта України. — 2013. — № 2. — С. 41-45.
10. Человеческое развитие: новое измерение социально-экономического прогресса [Текст] / под общ. ред. проф. В. П. Колесова. — М. : Права человека, 2010. — 597 с.